

A DOKTORI DISSZERTÁCIÓ TÉZISEI

**A XVIII. SZÁZADI MAGYARORSZÁGI
ZSIDÓ SÍRKÖVEK
ANALÍZIS ÉS ADATTÁR**

BALOGH ISTVÁN

OR-ZSE

Zsidó Vallástudományi Doktori Iskola

Témavezetők:

Dr. Bányai Viktória és Dr. Oláh János

BUDAPEST

2018

I. Absztrakt

1. A kutatás előzményei

A Wissenschaft des Judentums mozgalmának keretében kezdődő zsidó tudományos kutatások során a XIX. század első felében Európa-szerte kialakult az érdeklődés a régi zsidó sírkövek iránt. Carsten L. Wilke: *Medieval Hebrew Inscriptions: Towards a European Database* című tanulmányában hívja fel a figyelmet Leopold Zunz, a mai értelemben vett zsidó tudományos kutatás megalapítójának *Das Gedächtnis der Gerechten* című 1845-ben megjelent tanulmányára, amelyet a modern epigráfiai kutatás nagyszabású indítóművének tekint. A fókusz a XIX. században jellemző módon egyrészt a legrégebbi európai zsidó síremlékek felkutatására és bemutatására, másrészt a temetőben nyugvó rabbik és tudósok köveinek textusaira irányult.

Magyarországon a XIX. század második feléig a zsidóság nem mutatott érdeklődést elődeinek epigráfiai hagyatéka iránt, bár Löw Lipót a Ben Chananjában kiemeli, hogy nagyobb figyelmet érdemelnének a régi zsidó temetők. A legkorábbi sírköveleletek dokumentálását főképp a magyar-zsidó történelmi együttélés igazolásának vágya motiválta. 1912-1917-ben, Bécsben, Bernhard Wachstein történész megjelentette *A Die Inschriften des Alten Judenfriedhofes in Wien* című monumentális munkáját. Módszertanilag példamutató munkája azonban Magyarországon évtizedekig nem talált követőkre.

A holokauszt utáni időszakban egyedülálló Scheiber Sándor: *Magyarországi zsidó feliratok a III. századtól 1686-ig* című kötete (MIOK, 1960). A síremlékek leírásának módszereiben felsejlik Wachstein hatása.

Az 1970-1980-as években kezdődő hazai temetőkutatás (Balassa Iván, Kunt Ernő) érdeklődése elsősorban a falusi temetők népművészetére irányult. Erdélyi Lajos: *Régi zsidó temetők művészete* című (Kriterion, 1980) albuma volt az első szélesebb közönséghez szóló, zsidó temetőkkel foglalkozó munka. Az az egy évszázaddal korábbi szövegközpontú megközelítéshez képest a korszakban a vizuálisan befogadható értékek kapnak figyelmet.

A modern zsidó temető kutatást hazánkban a szombathelyi Berzsényi Dániel Tanárképző Főiskola Történelem Tanszékén kezdték meg, ezt folytatta az ELTE Asziriológiai és Hebraisztikai Tanszéke. Az MTA Judaisztikai Kutatócsoport kiadásában jelentek meg Kormos Szilvia munkái a váci, a lovasberényi és a pilisvörösvári zsidó temetőkről, amelyek a Wachstein és Scheiber nevéhez fűződő hagyományokra alapozva interdiszciplináris nézőpontból vizsgálják a funerális emlékanyagot és utat mutatnak a további kutatásokhoz.

2. A kutatás célkitűzései, kérdésvételei

Disszertációmban a hazai, török kor utáni zsidó funerális kultúrának a legkorábbi, XVIII. századi korszakával foglalkozom. Iránymutatónak tekintetem a Bernhard Wachstein, Scheiber Sándor és Kormos Szilvia által használt módszereket. Scheiber a Magyarországi zsidó feliratok című művét a török kor végével (1686) zárja le, kutatásomban az ezt követő időszakkal foglalkozom, az 1799. év végéig. A területi határokat a mai Magyarország határai jelentik. Ezt a keretet két ok miatt határoztam meg: egyrészt a téma nagysága és szerteágazó jellege miatt, másrészt vizsgálatomban szeretnék rámutatni a fennmaradt emlékanyag örökségvédelmi vonatkozásaira, amely az azonos jogszabályi környezetben releváns.

A statisztikák azt mutatják, hogy a műemléki védelem időhatárának megfelelő temetők nagy része nincs védelem alatt. A régebbi forrásokkal való összevetésből kiderül, hogy a pusztulás mértéke már az előzetes kutatások alapján is nagymértékű. Disszertációm célja elsődlegesen az alap kutatás, az anyag rendszerezése, általános és regionális jellegzetességeinek bemutatása, új megfigyelések kiemelése, ezen keresztül a műemléki inventarizáció segítése.

A feldolgozott emlékanyag alapján azt vizsgáltam, hogy betelepülő zsidóság származása mennyiben gyakorolt hatást a funerális kultúrájára, mennyiben láthatók magukkal hozott formák és epigráfiai

jellegetességek? Tapaszthatók-e különbségek, a nyugati és északnyugati irányból érkezett, német, osztrák, cseh és morva területekről, valamint a kelet felől, lengyel területekről származók síremlékei között? Milyen egyéb tényezők (egy tájegységre jellemző kőfajta anyagtulajdonsága, egy-egy markáns formavilágú kőfaragó-iskola jelenléte stb.) befolyásolták még helyi vagy térségi szinten a síremlékek megformálását? Milyen a síremlékek irodalmi-stiliztikai megformálása? Milyen változatosságú és eredetű névanyag jelenik meg a XVIII. századi síremlékeken? Továbbá, van-e kimutatható kapcsolat a zsidó és nemzsidó temetők sírkőanyaga között? Végezetül, milyen helyet foglalnak el és milyen értéket képviselnek a XVIII. századi zsidó temetők a hazai épített örökségben? Ezeknek a kérdéseknek a megválaszolására részletes, településekre, és azon belül minden egyes sírkőre kiterjedő vizsgálatot végeztem.

3. Kutatási módszerek és minták

A síremlékek vizsgálatához módszertani szempontból mérvadónak tekintetem Scheiber Sándor már említett *Magyarországi zsidó feliratok a III. századtól 1686-ig* című kötetét. Kutatásaim során a célom az volt, hogy a hazai zsidó temetők összes fellelhető XVIII. századi síremlékeit dokumentáljam és elemezzem. Az egyes síremlékeken túl az eredeti helyükön, eredeti környezetükben fennmaradt síremlékek, sírkő-együttesek további információkat is szolgáltatnak. A topográfiai vizsgálat révén értékes következtetések vonhatók le a saját korokról, a temetőt használó egykori zsidó közösségről, a zsidó-nem zsidó lakosság viszonyáról, valamint örökségvédelmi szempontból is különös értéket jelent a nagyobb egységben fennmaradt, egy adott időszakból származó egységes képet mutató temetőrész, ezért ezek meglétét fontos leírni. Scheiber Sándor könyvéhez képest ez egy újabb alkalmazható kutatás-módszertani szempont.

A dolgozatom alapját képező minta elemzéséhez a legújabb módszertani példákat Kormos Szilvia könyvei jelentik. A sírkövek dokumentálása és az

adatbázis létrehozása során lényegében az ő rendszerét követem, azzal a különbséggel, hogy én nem egy adott temető összes síremlékét, hanem a vizsgált 44 temető közül 29-ben talált 421 XVIII. századi sírkövet és 436 sírfeliratot dolgozok fel. Így lehetőség van egyrészt az adott temető legrégebbi rétegének vizsgálatára, a különböző területi sajátosságok bemutatására, illetve egyes kőfaragó iskolák határainak felvázolására. Mód nyílik továbbá a különböző irányokból érkező zsidó közösségek funerális kultúrájának jellegzetességeinek bemutatására. Mindezekre eddig országos szintű felmérés hiányában nem volt lehetőség. Az országos áttekintés révén olyan új következtetések vonhatók le, amelyek segíthetik a magyarországi zsidó funerális örökség sokszínűségének és sajátos értékeinek szemléltetését, az egyes sírkövek, temetők, temetőcsoportok helyének meghatározását a nagyobb rendszeren belül. A magyarországi zsidóság nagyobb hányadának származása miatt használtam Jan Herman: *Jewish Cemeteries in Bohemia and Moravia* című munkáját, amelynek tipológiai rendszere amellet, hogy hasznos viszonyítási kereteket adott, felhívta a figyelmet arra, milyen jelentős, közvetlen hatást gyakorolt a cseh-morva eredetű zsidóság sírkölkultúrája a XVIII. század hazai zsidó síremlékeire. Felhasználtam a hazai temetőkultúrával és sírkőfaragással foglalkozó alapvető szakirodalmat is, amelynek egyik legjelentősebb szerzője Kunt Ernő volt. A temetők topográfiájához és a sírkövek szakszerű leírásához Lövei Pál: *Temetők. Szempontok a topográfiai leírás rendszeréhez* című munkája és a Kormos Szilvia által összeállított mintajegyzék adott útmutatást. Az örökségvédelmi vonatkozások leírásához kiindulópontot jelentett Magyar Mária és Péter Annamária: *Az építészeti örökség védelme*, valamint a György Péter, Kiss Barbara és Monok István által szerkesztett *Kulturális örökség – társadalmi képzelet* című tanulmánygyűjtemény. Ezek mellett fontos volt számomra Gecséné Tar Imola doktori disszertációja a magyarországi történeti temetőkről.

4. A kutatás forrásai

A feldolgozandó temetők körének meghatározásához alapvető szakirodalomként használtam fel Grünvald Fülöp és Scheiber Sándor:

Adalékok a magyar zsidóság településtörténetéhez a XVIII. század első felében című bevezető tanulmányát, a Magyar-Zsidó Oklevéltár kötetében megjelent XVIII. századi összeírásokat, valamint az 1828-as lélekszám- adatokat közlő Gazda Anikó: *Zsinagógák és zsidó községek Magyarországon* című átfogó munkáját. A lélekszám adatok mellett a temető létét jelző, vagy feltételező további információkkal próbáltam árnyalni a mintát, ennek érdekében összegyűjtöttem a temető, a chevra kadisa, vagy valamely más intézmény megalapításának, az első zsinagóga felépítésének közölt dátumát. Ehhez felhasználtam Gazda Anikó említett művén kívül a *Pinkász hákehilot* (פנקס הקהילות) magyarországi kötetét, a Randolph L. Brahm által szerkesztett *A magyarországi holokauszt földrajzi enciklopédiájában* található közösségtörténeti vonatkozású részeket, a *Zsidó emlékhelyek a Nyugat-Pannon EuRégióban* című kötetet, a *Zsidó Lexikont*, a Schmelzer-Löwinger-féle 1955-ös beszámolót, illetve a temetőkre vonatkozó helytörténeti publikációkat.

A szakirodalom összegyűjtéséhez az Országos Rabbiképző-Zsidó Egyetem Könyvtárában, az ELTE Assziriológiai és Hebraisztikai Tanszék Könyvtárában, az Országos Széchényi Könyvtárban, a Tel Avivi Városi Könyvtárban és a Bét Hátfucot Könyvtárának a temetőkkel foglalkozó gyűjteményeiben kutattam. A szakirodalmat vizsgálva látható, hogy a téma feldolgozása erősen hiányos.

A vizsgálandó temetők körének meghatározását követően 2011 és 2018 között 44 temetőben végeztem kutatómunkát. A terepmunka során bejártam az egyes temetők területét, meghatároztam a legrégebbi temetőrész, valamint ezen belül a XVIII. századi sírkövek helyét. Térképvázlatot készítettem, majd egyesével dokumentáltam minden, a kutatás szempontjából érintett síremléket: a síremlék szövegét a helyszínen leírtam, a kőről egészalakos fényképet készítettem, valamint rögzítettem a méreteit, illetve – amennyiben meg tudtam állapítani – a kő anyagát és különleges jellemzőit is.

A feliratokat és a fényképeket elektronikusan rendszereztem, a vizsgált szempontok szerint Adattárat állítottam össze, amelybe felvittem minden sírkő teljes leolvasható feliratát. A temetőknek a településeken belüli, valamint a XVIII. századi részek temetőnkénti elhelyezkedésének

vizsgálatahoz összegyűjtöttem a vonatkozó légifelvételeket. A dolgozatomban az adattárban összegyűjtött adatokat, a feliratok egészét, valamint a fotódokumentációt elemeztem.

5. A kutatás eredményei

Kutatásom legfőbb célját teljesítettem akkor, amikor számszerűsítettem, topográfiaileg felmértem a jelenlegi országterületen fennmaradt, XVIII. századi zsidó funerális örökséget. A 44 vizsgált temető közül 29-ben összesen 363 síremléket találtam: Abaújszántó: 1, Abony: 0, Ács: 8, Albertirsa: 6, Apostag: 26, Aszód: 0, Baja: 7, Balassagyarmat: 43, Budapest (Óbuda): 6, Bodrogkeresztúr: 7, Bonyhád: 27, Csabrendek: 1, Esztergom: 0, Gyöngyös: 1, Hőgyész: 10, Jánosháza: 0, Kaposvár (Toponár): 0, Keszthely: 18, Mád: 28, Mágocs: 1, Makó: 24, Miskolc: 3, Miskolc (Hejőcsaba): 0, Mór: 6, Nagykanizsa: 12, Paks: 27, Pápa: 16, , Pincehely: 0, Sárbogárd: 0, Sátoraljaújhely: 1, Szécsény: 4, Tab: 3, Tata: 67, Tiszabercel: 0, Tiszabő: 0, Tokaj: 0, Várpalota: 0, Veszprém: 0, Zalaegerszeg: 1, Zalalövő: 0, Zalaszentgrót: 9, Zsámbék: 0. A tatai minta 6 további, csak dokumentációból ismert felirat szövegével egészült ki, illetve két település, Lovasberény (38) és Pilisvörösvár (20) síremlékeit Kormos Szilvia könyvei és dokumentációja alapján dolgoztam fel. Összesen 427 síremlék feliratait dokumentáltam, azonban 9 esetben dupla felirat szerepel, emiatt a teljes felirat-minta száma 436.

A környezetvizsgálatokból az derül ki, hogy a XVIII. századi zsidó temetők felét még önálló temetőként, gyakran minden más temetőtől távol, gyakran a település ellentétes oldalán alakították ki. A XIX. századtól kezdődően alapított zsidó temetők többségét már az újonnan kialakított községi temető mellett, vagy annak közelében jelölték ki. Gazda Anikónak a zsidó tulajdonú belterületi ingatlanok vizsgálati eredményeihez hasonlóan a temetők helyének változása is tükrözi a zsidóság makropozíciójának változását.

A kövek anyagát és formavilágát vizsgálva láthatóvá, és egységében bemutathatóvá váltak országos és regionális szinten az egyes kőfajták, kőtípusok a török kor utáni zsidóság letelepedésének időszakában. Az általam meghatározottak közé tartozik több, korábban az egyes temetők elkülönült vizsgálatakor fel nem ismert jellegzetesség is:

- a keszthely-környéki elterjedése, formai egysége Zala megyében és környékén (Csabrendek, Jánosháza, Keszthely, Nagykanizsa, Zalaegerszeg, Zalaszentgrót),
- a mecseknádasdi (bonyhádi) kő elterjedése, formai egysége Tolna megyében és környékén (Baja, Bonyhád, Hőgyész, Paks, Pincehely, Tab),
- a keszthely-környéki sírköveknek az ország többi részéhez képest tapasztalható, látványos, formai és stilisztikai gazdagsága,
- bemutathatóvá vált a gerecsei vörös mészkő elterjedtsége. Kiderült, hogy a XIX. századtól országosan elterjedt, a zsidó temetők jellegzetes kőanyagaként számon tartott vörös mészkőből készült síremlékek már a XVIII. századi temetők képében is meghatározóak.

A hazai területi jellegzetességek mellett kimutathatók nemzetközi összefüggések is:

Ide tartozik a cseh-morva kőtípus, mint önálló típus meghatározása, országos elterjedtségének, változatos, mégis egységes formavilágának leírása (legjelentősebb megjelenési helyei: Apostag, Balassagyarmat, Makó, Paks és Pilisvörösvár),

A kelet-nyugati migrációs zónák közötti különbségeket vizsgálva kiderült, hogy Északkelet-Magyarország funerális kultúrája az ország többi részétől eltérő forrásokból táplálkozott. Bár a XVIII. században még nagyrészt egyszerű, kisméretű síremlékeket találunk, a néhány gazdagabb díszítésű síremlék motívumvilága egyértelműen lengyelországi mintákat követ. A vizsgálat révén kiderült, hogy a terület temetőinek későbbi képét

markánsan meghatározó, galíciai hatásokat tükröző síremlékek ekkor még nem terjedtek el szélesebb körben.

Az eredmények összesítése során a motívumok gazdagsága, és elterjedtsége meglepően nagyra mutatkozott, a dokumentált szimbólumok és motívumkincs anyaga adalékul szolgálhat a zsidó síremlékek művészettörténeti és szimbólumtani vizsgálatához.

Bár a kutatás során kiderült, hogy a keresztény temetőkben kevés XVIII. századi sírkő található, így nincs érdemi összehasonlítási lehetőség, azonban a zsidó temetőkben fennmaradt anyag azt bizonyítja, hogy többségük a helyi kőfaragó központok jelentős emlékének tekinthető.

A korábbi feltételezésekhez képest több helyen már a XVIII. században alkalmazott stilisztikai jelenség volt az akrosztikon, a topográfiai vizsgálatok során körvonalazhatóvá váltak a megjelenési helyei és ideje.

Érdekes strukturális adalék a sírfeliratok vizsgálatához, hogy az anya neve csak nagyon kevés síremléken látható. A kutatás azt bizonyítja, hogy a XVIII. században ez az információ még nem volt a sírfeliratok szerves része. Ezzel megmagyarázható, hogy miért szerepel az anya nevét tartalmazó szövegrész a XIX. századi sírkövek alsó, a szövegtől szerkezetileg különálló részében.

A síremlékeken származási valamint halálozási helyként feltüntetett, zsidó közösségek által használt település-elnevezések jegyzéke gyarapítja a már a XVIII. században használatos hazai héber település-elnevezések táráát.

A névtani vizsgálatok megerősítették a korábbi eredményeket: a nevek sokféleségét mutatja, hogy átlagosan 2,1 személyre jut egy név. A nemeket külön vizsgálva látható, hogy a nők esetében még nagyobb a változatosság. Az összes név 58%-a héber és héber eredetű, 28%-a német eredetű, 8%-a héber-német dupla, 2%-a szláv, 1%-a újlatin, 0,5-0,5%-a dupla német és judeo-görög név. Míg azonban a férfiak esetében 20%-kal magasabb a héber és héber eredetű nevek aránya, a nőknél viszont háromszor több a

német eredetű név, valamint találunk szláv és újlatin neveket is, amire a férfiak nevei között nincs példa.

Családneveket csak a feliratok 5%-ában jelöltek, ezek bevezetését megelőzően a nagyobb zsidó közösségekben tapasztalható a megkülönböztető nevek használata. A topográfiai vizsgálatból kiderült, hogy a מכוּנה fordulattal jelölt ragadványnevek a Dunántúl nyugati és északnyugati részének korai, nagyobb zsidó községeinek (Pápa, Mór, Tata, Lovasberény, Keszthely) sírfeliratain dokumentálhatók. Északkelet-Magyarországon sem családnevek sem ragadványnevek nem kerültek feltüntetésre.

A feltűnő, hogy a XVIII. században még nagyon ritka a ha-kohen, ha-levi forma, helyette K'C és SzG'L rövidítések szolgálnak a kohaniták és leviták síremlékének jelzésére. A rangjelöléseinek teljes kiírása csak a XIX. században válik általánossá.

Végigjártam és dokumentáltam a védelemre, felújításra szoruló, valamint az értékeiknél fogva védendő, legkorábbi, ma is létező zsidó temetők állapotát, a megfigyeléseim alapján a konkrét teendőkre hívtam fel a figyelmet.

A régebbi forrásokkal való összevetésből kiderül, hogy azok a síremlékek, amelyek még 90-100 évvel ezelőtt megtalálhatók voltak, azok mára vagy elpusztultak, vagy olvashatatlaná váltak.

A kutatásaim során feldolgozott 44, XVIII. századi alapítású temető közül csak 14 védett (8 műemlék, 6 helyi védelem). Miközben a műemlékké nyilvánítás irányelvei alapján az 1830 előtti sírköveket megilleti a műemléki védelem, az ennél jóval régebbi, bizonyítottan 1800 előtti sírköveket is tartalmazó 29 temetőnek csak harmada, 11 került védelem alá (7 műemlék, 4 helyi védelem).

A nem védett, 1800 előtt alapított és többségükben XVIII. századi síremlékeket jelentős számban őrző temetők mindegyikének műemlékké nyilvánítása állapotuktól függetlenül sürgető feladat.

A XVIII. századra nézve jóformán nincs összehasonlítási lehetőség, azonban a következő századtól kezdődően a rendelkezésre álló példák alapján több helyen is látható, hogy az azonos vidékeken a keresztény síremlékek formailag, valamint az általános motívumkincs tekintetében nagyrészt megegyeznek a zsidó temetőkben lévőkkel.

A hazai temetők sírkövei jelentik a XVIII-XIX. századi magyarországi kőfaragás legszélesebb körben reprezentáló emlékanyagát. A zsidó temetők sírkőállománya az adott térség kőfaragásának és funerális kultúrájának is gyakran a legrégebbi emléke.

A dolgozat eredményei segíthetik a műemléki és helyi szintű örökségvédelmi vizsgálatokat, adalékokat szolgáltathatnak a zsidó temetők régebbi rétegének értékeléséhez helyi, területi és országos összefüggésben, valamint nemzetközi összehasonlításban.

II. A szerzőnek a témában megjelent publikációi

Könyvek, tanulmányok:

A tótkomlói zsidók története. Szerzői magánkiadás, Tótkomlós, 2004. 128.
Békés Békétlenség. A Békés megyei zsidók története. Szerzői magánkiadás, Budapest-Tótkomlós, 2007. 416.

A körösnagyharsányi zsidóság és temetőik története. Szerzői magánkiadás, Budapest, 2008. 66.

Se kultúra, se örökség? A zsidó temető helye a kulturális örökségben. In: Fórum. Társadalomtudományi Szemle, 2011/4. (13. évfolyam) 57-65.

A dévaványai zsidóság története. In: Dévaványa története. Tanulmányok Dévaványa múltjából. Szerk.: Németh Csaba. Dévaványa Város Önkormányzata, Dévaványa, 2013.

A battonyai zsidók története. In: A battonyai zsidóság emlékkönyve. Szerkesztette: Palkó Lajosné. Városi Művelődési Központ és Könyvtár, Battonya, 2014. 7-53.

Tengerre (izr.) magyar! Magyar-zsidó emlékek az adriai pálmafák árnyékában. In: Yerusha. Zsidóság és kulturális antropológia. Online folyóirat. 2014/1.

Magyarországi zsidó feliratok - Scheiber szellemében 1686 után. Dr. Bányai Viktóriával közösen. In: 100 éve született Scheiber Sándor. Emlékkötet. Gabbiano Print Kft., Budapest, 2014. 143-160.

A XVIII. századi nagykanizsai sírkövek. In: Schöner Alfréd hetven éves: Essays in Honor of Alfred Schöner. Szerk.: Oláh János és Zima András. Gabbiano Print Kft., Budapest, 2018. 33-52.

Konferencia-előadások, előadások:

A zsidó temetők feldolgozásának módszerei és az információk felhasználásának lehetőségei. Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Héber Tanszék. 2008. október 15.

A zsidó kulturális örökség védelme. Zsidóság-kutatások és Bibó szellemisége (1912-2011). Magyar Tudomány Ünnepe 2011. Az Országos Rabbiképző – Zsidó Egyetem konferenciája. 2011. november 23.

A magyarországi zsidó műemlékek. Magyar Zsidó Levéltár, Jewish Heritage in the Digital Era. Zsidó örökség a digitális korszakban. Nemzetközi konferencia, 2012. március 28.

Magyarországi zsidó feliratok - Scheiber szellemében 1686 után. Dr. Bányai Viktóriával közösen. A Magyar Tudomány Ünnepe 2013. 100 éve született Scheiber Sándor. Az Országos Rabbiképző – Zsidó Egyetem konferenciája. Budapest, 2013. november 20.

Tengerre (izr.) magyar! Miről tanúskodnak a magyar-zsidó síremlékek az adriai pálmafák árnyékában? Magyar Tudomány Ünnepe 2013. „Szeresd felebarátodat...” – Doktorandusz konferencia. Az Országos Rabbiképző – Zsidó Egyetem konferenciája. Budapest, 2013. november 26.

III. Szakmai-tudományos életrajz

Név: Balogh István

Születési hely, dátum: Orosháza, 1986. 07. 10.

Szakmai tanulmányok

Országos Rabbiképző–Zsidó Egyetem – Vallástudományi Doktori Iskola, doktorjelölt (2011-)

Országos Rabbiképző–Zsidó Egyetem – Zsidó Kultúratörténet MA, zsidó kultúratörténész (2011)

Országos Rabbiképző–Zsidó Egyetem – Judaisztika tanári szak – judaisztika-tanár (2009)

Munkahely

Országos Rabbiképző–Zsidó Egyetem, óraadó oktató (2013-2018), tanársegéd (2018-)

BZSH Scheiber Sándor Gimnázium, Általános Iskola és Kollégium, általános és középiskolai judaisztikatanár (2009-)

Egyéb szakmai tevékenységek

Békés megyei mártíremlékmű, szakmai vezető (2014-2016)

Battonyai térségi mártíremlékmű névsorának összeállítása (2014)

Tevan Interaktív Vándorkiállítás, kurátor (2008-2013)

Tótkomlói gettó-emlékkő, szakmai vezető (2004)